

Олена Сазонова, канд. філол. наук, доц.

ORCID ID: 0000-0001-6633-2348

e-mail: olena-olena.09@ukr.net

Національний університет "Чернігівський колегіум"
імені Т.Г. Шевченка, Чернігів, Україна

Надія Янкова, канд. філол. наук, доц.

ORCID ID: 0000-0001-9189-625X

e-mail: yankova@knu.ua

Київський національний університет
імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

ХАРАКТЕРИСТИКА ПЕРСОНАЖІВ ЗБІРКИ "ЗВІРОСЛОВ" (НОВЕЛА "КУРКА") ТЕТЯНИ МАЛЯРЧУК У КОНТЕКСТІ ВИКОРИСТАННЯ СТЕРЕОТИПНОГО ГЕНДЕРНОГО ПРОФАЙЛІНГУ

***Вступ.** Актуальність теми дослідження зумовлена загальною орієнтацією сучасних українських прозових текстів та експериментальне вивчення специфіки фемінного оформлення текстів різної прагматичної та стилістичної спрямованості, а також важливістю дослідження жіночої прози як окремого світоглядно-художнього простору, за рамками панівної маскуліної культурної традиції, проте у межах естетики постмодернізму.*

***Методи дослідження.** Дослідження здійснювалося шляхом використання таких методів і прийомів: критичного аналізу наукової літератури з теми дослідження; узагальнення отриманих знань; інтерпретаційний аналіз текстового матеріалу для виявлення характеристик і особливостей фемінного стилю і відповідних картин світу, а також системний аналіз, індукцію, застосовувалися такі підходи: поетикальний, соціологічний і феноменологічний. Метод рецетивної естетики дозволив виявити феномен художнього світосприйняття, культурно-історичний – визначити особливості гендерлекту Тетяни Малярчук, психологічний – забезпечити розкриття закономірностей творчого мислення письменниці, аналіз концептуальної структури гендерних стереотипів у новелі, герменевтичний – обґрунтувати можливі інтерпретації гендерних стереотипів у новелі.*

***Результати.** Робота присвячена опису особливостей фемінної прози Тетяни Малярчук на основі тексту "Курка" зі збірки "Звірослов". Наведено результати комплексного аналізу тексту з різноплановими характеристиками*

та гіпотезами щодо патогенної поведінки жінки у соціумі та причин такої поведінки, що насамперед пов'язані із маскулітним, адже саме чоловік спричиняє патогени у світосприйнятті жінки. На основі їхнього співставлення та інтерпретації сформовано ряд моделей поведінки сучасної жінки на основі окремих текстів збірки Тетяни Малярчук "Звірослов".

Висновки. *Інтерпретовано світ крізь призму жіночого з допомогою стереотипного гендерного профайлінгу. Зауважено, що чоловіча проза характеризується стильовим еkleктизмом – філософічність, публіцистичність і автобіографічна сповідальність тощо, а жіноча ще й змінює кут зору. Встановлено, що письменниця пропонує суб'єктивну манеру художньої оповіді, яка виявляється в незвичайному використанні мовних кліше, вони слугують для вираження системи образів у творі і підсилюють емоційно-експресивні відтінки слів. Виокремлено типологічні різновиди функціональних моделей сприйняття та оцінки дійсності сучасного простору в новелі (на прикладі збірки "Звірослов" Тетяни Малярчук). Наголошено, що авторка розвінчує такі стереотипи: батько-сім'янин та мати-берегиня; поділ на чоловічу та жіночу працю; чоловік – голова в родині; покірність жінки, її зосередженість на родині й господарстві. З'ясовано, що письменниця пропонує версію штучних людських взаємин, іронізує зі стереотипності щодо виняткової вроди українських жінок, а також їхньої балакучості, лакованості та очікуваних перипетій, заангажованих посадовими інструкціями чи так званою народною мораллю.*

Ключові слова: *фемінне, маскулітне, стереотип, профайлінг, світосприйняття.*

Вступ

Актуальність теми дослідження зумовлена загальною орієнтацією сучасних українських прозових текстів та експериментальне вивчення специфіки фемінного оформлення текстів різної прагматичної та стилістичної спрямованості, а також важливістю дослідження жіночої прози як окремого світоглядно-художнього простору, за рамками панівної маскулітної культурної традиції, проте у межах естетики постмодернізму. Митці літератури красної словесності (Ірен Роздобудько, Лариси Денисенко, Лесі Романчук, Сімони Вілар, Люко Дашвар, Тетяни Малярчук) поступово опановують нові жанри, формули, формати. Сучасний етап розвитку пострадянського суспільства характеризується посиленою увагою до стереотипно фемінної прози. Вона сприймається як приклад саме жіночих

проблем, для цього вони залучають загальнолюдські теми. Великого значення набувають такі теми: щастя людини; сенс існування; буття і релігія; смертність людини; свобода особистості; свобода вибору; взаємини людини та хронотопу ("я" й сучасність, "я" й географічне розташування, "я" та оточення) тощо.

Метою є аналіз змісту та способів конструювання гендерних стереотипів у художньому тексті жіночого прозописьма, демонстрація моделі бачення і розуміння світу жінкою, особливостей її самовтілення як людської особистості.

Огляд літератури

У процесі визначення поняття "стереотип", його ознак та особливостей типології використано праці В. Агеєвої, П. Шихерева, Г. Солдатової, Т. Стефаненко. Теоретичною основою для вивчення явища стереотипізації стали публікації Т. Говорун, О. Корнієнко, О. Самкової, С. Світич. Для застосування методики профайлінгу в контексті вивчення гендерних стереотипів і портретних характеристик героїв взято до уваги дослідження М. Арпентьєвої, Л. Миронової, О. Черкасової. Реципієнт звик сприймати жінку, здебільшого описану чоловіком, а тепер на терені літературного простору постають роботи з-під жіночого пера, що впливає на рецепцію читача (Гром'як, Боднар, & Бубняк, 2004). Часто літературознавці пишуть про недолугість перших етапів розвитку "дамських романів", авторів звинувачують у копіюванні європейських "рожевих романів". Проте варто зазначити, що сьогоденні тексти глибші та інтелектуальніші. Дослідниця Альміра Усманова наголошує на тому, що не слід занижувати жіноче письмо. Авторки і дослідниці сприймають літературу як свободу, котрої у них не було, жінка стає на шлях пізнання самої себе. Деякі твори мають сповідальний характер, тексти слугують способом розібратися у ситуації, а своєю чергою реципієнти пізнають нові способи і методи вирішення проблем та взагалі помічають те, на що не звертали уваги.

Лі Ірігаре, Сімони де Бовуар, Юлії Кристєвої, Елен Сікту та інші дослідники пропагують культ вільної та незалежної

особистості. Слід зазначити, що у подібних текстах зазвичай жінка і чоловік міняються ролями: жінка стає незалежною від чоловіка, своєю чергою чоловік потребує жіночої уваги і допомоги. Подібні тексти позбавлені гіперболізованого емоційного плану, вони більш стримані і серйозні. Так стає зрозумілим вибір письменниць, котрі обирають шлях прози, адже він може використовуватися для синтезу та аналізу, що у поезії важко передати символами та алюзіями. М. Рябченко деталізує нарративні моделі у творах Тані Малярчук (Рябченко, 2011).

Починаючи з 50-х рр. ХХ ст., у Сполучених Штатах Америки та Ізраїлі спецслужби успішно застосовують новий метод "зчитування людини", використовують поняття "профайлінг". Методологічним підґрунтям профайлінгу є дослідження П. Екмана, В. Лабунської, О. Фрайя, М. Цукермана, К. Шерера. Сьогодні "профайлінг" вийшов за межі спеціалізованого вжитку. Це комплекс методів і методик оцінювання та прогнозування поведінки людини на основі аналізу найінформативніших приватних ознак, характеристик зовнішності, невербальної та вербальної поведінки" (Руть, & Мартинова, 2018, с. 212–213). В окремих напрям виділяють гендерний профайлінг, який передбачає вивчення гендерних стереотипів щодо жінок і чоловіків, їхньої гендерно зумовленої поведінки, мислення й особливостей спілкування (Миронова, 2019).

Методи дослідження

Дослідження здійснювалося шляхом використання таких методів і прийомів: критичного аналізу наукової літератури з теми дослідження; узагальнення отриманих знань; інтерпретаційний аналіз текстового матеріалу для виявлення характеристик і особливостей фемінного стилю і відповідних картин світу, а також системний аналіз, індукцію, застосовувалися такі підходи: поетикальний, соціологічний і феноменологічний. Метод рецептивної естетики дозволив виявити феномен художнього світосприйняття, культурно-історичний – визначити особливості гендерлекту Тетяни Малярчук, психологічний – забезпечити розкриття закономірностей творчого мислення письменниці, аналіз концептуальної структури гендерних

стереотипів у новелі, герменевтичний – обґрунтувати можливі інтерпретації гендерних стереотипів у новелі. Теоретико-методологічною основою роботи є праці західноєвропейських філософів-герменевтів (Р. Барта, Г.-Г. Гадамера, У. Еко, Р. Інгардена, Ю. Лотмана, М. Мерло-Понті, М. Гайдеггера); теоретиків рецептивної естетики (В. Ізера, Г.-Р. Яусса; психологів (Л. Виготського, В. Роменця, П. Якобсона), вітчизняних істориків та теоретиків літератури (П. Білоуса, М. Жулинського, М. Корпанюка, О. Потебні, І. Франка), а також феноменологічний інструментарій Едмунда Гуссерля.

Результати дослідження полягають у тому, що вперше в ній типологізовано патологічне світосприйняття персонажами творів Тані Малярчук, а також описано згубний вплив маскулінного на фемінне, що впливає на сприйняття світу. Теоретично обґрунтовані отримані результати дослідження, підкріплені відповідним текстовим матеріалом можуть слугувати основою для розробки відповідного програмного забезпечення. Використано гендерний профайлінг як новітню методику для прогнозування образу художнього персонажа.

У роботі аналізуються такі ознаки: зовнішність (форма обличчя, брови, очі, ніс, рот, підборіддя); міміка (рух лицьових м'язів, прояв почуттів, емоцій, настрою); немовні елементи поведінки (жести, повороти голови, сигнали очей); манера поведінки (спосіб тримати себе, мовні звороти, тональність мови); зовнішні прояви (бесіда, зоровий контакт, мова тіла); стиль (зачіска, манера одягатися, палітра кольорів, аксесуари).

Запропоновану методику профайлінгу загалом доцільно використовувати в процесі аналізу поведінки й портретного опису літературного персонажа, адже він відіграє важливу роль у створенні цілісного образу, а також у формуванні чи руйнуванні стереотипів.

У літературознавстві портрет постає одним із засобів творення образу, оскільки, окрім зовнішньої характеристики персонажа, він розкриває манери, смаки, соціальну й гендерну приналежність, звички, тобто автентичність особистості. У контексті нашого дослідження портрет є одним із засобів творення чи розвінчування

стереотипів, пов'язаних із персонажами художнього твору, а отже, методика гендерного профайлінгу дає змогу глибше дослідити особливості функціонування гендерних стереотипів у художніх творах.

За спостереженням Є. Поветкіна, Таню Малярчук цікавить насамперед не гендерна, а загальнолюдська філософська проблематика. На думку письменниці, "гендер, фемінізм, ідентичність і все з ними – поняття в кращому разі застарілі, а в гіршому – штучні" (Поветкін, 2006). Тетяна Малярчук у новелі "Курка" пропонує нашій увазі героїню з незвичайним світосприйняттям. Точніше кажучи, невластивим для української літератури. На перший план новели "Курка" переходить дівчина Капітоліна, яка в свої 23 роки не знає, чого хоче від життя. Вона не слідкує за сучасним світовим процесом, тому не знає, що жінка, як і чоловік можуть реалізуватися як особистість. Дівчина має дещо специфічне уявлення про функції фішки, а саме "любов і милосердя" (Малярчук, 2009, с. 26), "жінка не повинна заробляти гроші" (Малярчук, 2009, с. 40). Така застаріла картина світу натякає на патологічне світосприйняття. Психологія Зігмунда Фрейда дозволяє гіпотетично уявити, що застаріла картина світу виникла через психологічну травму у дитинстві або через надмірну та водночас згубну роль літніх людей у житті дівчини.

Приїзд головної героїні до Києва був спричинений бажанням з'їсти свіжого торта: "Я дуже люблю "Київський" торт. А свіжим він тільки у Києві буває. Ну дуже люблю "Київський" торт! Жити без нього не можу" (Малярчук, 2009, с. 3). Отже, перед нами абсолютно інфантильна особистість, якою керує безвідповідальне бажання. Як виняток, її супроводжують абсолютно дорослі рішення, так вона вирішила влаштуватися на роботу і відчуває себе досить успішно: "Чимчикує вулицею і їй здається, що зустрічні перехожі захоплено на неї витріщаються. Бо є чого. Капітоліна як ніколи прекрасна. Приїхала два дні тому у столицю і відразу її покорила" (Малярчук, 2009, с. 4). Але далі хід її думок вражає і вона пояснює справжню причину влаштування на роботу: "Є робота, а значить – гроші, а значить – "Київський" торт. Багато

"Київських" тортів" (Малярчук, 2009, с. 4). Впродовж усього тексту авторка буде натякати на обмеженість героїні і неспроможність до дійсно необхідних вчинків.

Відомості про освіту і навички Капітоліни стає відомо, коли вона проходить співбесіду на роботу у рибному відділі: "Я закінчила курси ажурного плетіння! У мене є міжнародний сертифікат! І ще я вмію вишивати бісером..." (Малярчук, 2009, с. 4). Стає зрозумілим, що Капітоліна абсолютно не усвідомлює себе дорослою людиною. Цей факт ще підкреслюється її поведінкою під час співбесіди щодо працевлаштування: "Мені багато не треба (грошей), – регоче, а потім злякано прикриває рот долонею. – Вибачте, я деколи так сміюся, невпопад. Вибачте /.../ Як гарно! Я люблю рибу" (Малярчук, 2009, с. 4). Робимо висновок, що така нестримна поведінка супроводжує її протягом життя. Авторка постійно акцентує увагу на цьому. Нам і справді необхідно збагнути цей факт.

Тетяна Малярчук протягом перших сторінок декілька разів ставить героїню у буденні ситуації, а потім ілюструє абсолютно дитяче світосприйняття. Наприклад, героїня постає в ситуації, коли забуває назву зупинки метро, що, звичайно, не могла зробити доросла людина. Дорослий, потрапивши у нове місто дуже ретельно слідкує за своїм маршрутом, аби не загубитись у місті, а особливо, якщо це мегаполіс. Капітоліна намагається згадати назву: «Блін. Як же та станція називається?... Як же вона називається? /.../ "Республіканський стадіон"? Ні. "Дружби народів"? Ні. /.../ "Петрівка"?» (Малярчук, 2009, с. 4–5). Героїні вдалося запам'ятати лише звуки "б" і "р", що здається трохи дивним, адже такий феномен властивий здебільшого дітям. Все ж їй вдається відшукати необхідну зупинку. Така поведінка межує між дитиною і підлітком. На цей факт вказує і наступна цитата: "Капітоліна протискається до дверей, щоб вискочити першою" (Малярчук, 2009, с. 6). Адже саме такі роки супроводжуються грою "першості".

Оперуючи наступними фактами, можемо впевнено сказати, що Капітоліна – це героїня, яка в свої 23 роки має світосприйняття дитини, яка підвладна дитячому польоту

фантазії. На підтвердження цього висновку пропонуємо цитату: "Капітоліна довго вагається перед тим, як зійти на ескалатор. Страшно, знаєте. Ескалатор нагадує Капітоліні сипучі піски, яких вона ніколи не бачила. Землю, яка раптом йде з-під ніг. Скейт, на який Капітоліна стала лише раз і тієї ж миті боляче гепнулась, а може, навіть раніше" (Малярчук, 2009, с. 5). Така поведінка головної героїні нагадує дитину, яка весь світ перетворює на більш цікавий вигаданий світ. Причому тут впливає поняття "дитиноцентризм" як особистісно-орієнтована модель поведінки: "Вибачте, – радісно щечече вона (Капітоліна), – ви не могли б на секунду зупинити ці сходи, щоб я на них забігла?" (Малярчук, 2009, с. 5). Головна героїня впевнена, що це можливо зробити лише на її прохання.

Повертаючись до світу фантазій, то тут відображена модель світу "принцеси". Адже наступні її слова і дії будуть супроводжуватися реаліями казки. Так, наприклад, вона не сприймає себе як особистість із правами та обов'язками. Головна героїня уявляє себе персонажем казки: "Я потрапила у казкову країну" (Малярчук, 2009, с. 6). Як і мало б бути у казці вона обирає собі ім'я, яке буде характеризувати її: "Я – принцеса Золотоволоска. Але ні, у мене русяве волосся. Краще – Білосніжка. Хоча Білосніжка теж звучить неприродно. Снігу нема і навряд чи вже буде /.../ Дюймовочка. Крихітка Дюймовочка в казковій країні Золотих Воріт. Хоча Дюймовочка, здається, не була принцесою" (Малярчук, 2009, с. 6). Така цитата свідчить про потуги героїні мислити логічно, проте ця логіка втрачається, коли ми усвідомлюємо, що це слова дорослої дівчини. Вона мислить надто простими категоріями в логічному ланцюжку.

Дівчина настільки занурилась у чарівний світ принців і принцес, що риба, яку Капітоліна всіма потугами намагається вбити, звертається до дівчини: "Не бійтеся, тисніть, Ваша Високосте. /.../ Мені не буде боляче. Я не відчуваю болю" (Малярчук, 2009, с. 12). Патологічне світосприйняття грає злий жарт з героїнею, адже вона вірить, що риба говорить з нею. Дівчина вважала жорстоким відрубувати голову рибі, адже вона цього не робила.

Отже, ця процедура тяжка для героїні, бо відбувається вперше, тому нам здається, що дитячий мозок намагається захистити організм від психологічного болю. Тільки після розмови з директором супермаркету дівчина проходить етап адаптації до своєї роботи: "Цей світ дуже несправедливий і в ньому багато смерті" (Малярчук, 2009, с. 13).

Після розмови з директором їй важко одразу виконувати роботу так, як цього від неї вимагають. Через хвилювання часто починає безкінечну і "пусту" розмову з потенційними клієнтами. Протягом монологу героїня пропонує все ж відмовитися від вживання риби і наводить досить неочікувані аргументи: "Ви не пробували ... ЇСТИ ОВОЧІ? /.../ Їсти овочі дуже корисно /.../ Невідома, звідки привезли цього коропа /.../ Ви думаєте, що їсте рибу, а насправді їсте фекалії і радіонукліди" (Малярчук, 2009, с. 31). Після останньої репліки вона зупиняється і ми з нею теж, адже не зовсім зрозуміло, "звідки з'явилися у Капітолїніному словниковому запасі" (Малярчук, 2009, с. 31) подібні лексеми. Отже, робимо висновок, що вона все ж має певний словниковий запас дорослої та освіченої людини, проте вона втратила здатність ним користуватися.

Примітивне мислення Капітолїни створює неадекватну картинку світу. Героїня, наче через криве дзеркало, бачить реалії і людей поблизу себе. Таким чином вона володіє базою знань, які викривляються. Кожне слово сприймається нею надто емоційно, так після "кривого" компліменту працівника метро: "неземна краса /.../ Ваше Високосте" (Малярчук, 2009, с. 7), Капітолїна: "розквітає від гордощів" (Малярчук, 2009, с. 7). Дівчина сприймає все інфантильно за "чисто монету", що ставить її у ситуацію втрати контролю. Діалог працівника метро і Капітолїни ми сприймаємо через картину світу Капітолїни, а тому діалог здається таким дивним. Ми не можемо стверджувати, що репліки були дійсно такими, адже не міг працівники дозволити собі подібну поведінку: "Капітолїна? /.../ От і добре. я боявся, що не впізнаю Вас, але не впізнати таку неземну красу неможливо /.../ Завжди до Ваших послуг, – і чоловік елегантно присідає в реверансі /.../ Ходімо за мною.

Я Вас швидко доведу, куди треба /.../ Кучер подає Капітоліні руку" (Малярчук, 2009, с. 7).

Нам здається, що діалог був наповнений іншим змістом, проте Капітоліні спало на думку сприйняти його саме в такому ракурсі. Зміна діалогу дійсно була, цей факт стає відомим протягом розмови подруги Натахи з Капітоліною: "Тебе наряд міліції додому привів. Я розписку мусила писати, що відповідаю за тебе. Якби не я, то сиділа би ти у дурдомі в білому балахоні" (Малярчук, 2009, с. 35). Таку реакцію можна вважати захисною, адже Капітоліна не знайшла дорогу додому сама, тому її мозок видає картину вимишеного світу, в якому їй буде комфортно.

Подібну реакцію бачимо, коли дівчину б'ють безпритульні: "Капітоліна не крутиться. Смиренно лежить на землі, у калюжі води /.../ одинокі пасажири байдуже проходять повз, побрязкуючи сумками і рюкзаками. Ось мені і прийшов амін /.../ Нізвідки раптом з'являється чиясь гігантська тінь /.../ хтось обережно підіймає Капітоліну на руки" (Малярчук, 2009, с. 41). За героя Капітоліна обрала Колю, який рятує її від нападників і веде з нею розмову про почуття. Ми можемо стверджувати, що ця ситуація лише витвір фантазії героїні, адже Коля німий, а тому не може говорити з нею про високі почуття. Капітоліна уявила себе героїнею любовних романів, які вона любила, а тому не дивно, що ситуація так схожа на сюжетний поворот будь-якого любовного роману, його ще називають романом для домогосподарок.

Сліпа віра в казковий світ геть стирає реальний світ, що спричиняє нерозуміння елементарних речей. Той випадок, коли вона назвала машиніста метро "водієм" (Малярчук, 2009, с. 7). А також не зрозуміла, що працівник метро не виконує функції "кучера" (Малярчук, 2009, с. 7). Щодо атрибутів працівника метро, то вона не змогла розпізнати їх: "У нього в руках незрозуміле червоне кружальце на паличці і рація" (Малярчук, 2009, с. 7). Обмеженість стає неабиякою перешкодою для неї. Адже вона не розуміє, що оперна співачка не може ходити в метро і просити гроші. Капітоліна намагається пригадати на кого схожа ця оперна співачка: "Оперна співачка схожа на

мексиканського кажана-кровопивцю з одного мультика, назви якого Капітоліна не пригадує" (Малярчук, 2009, с. 27). А потім вона помічає довгі передні зуби жінки і запевняє себе, що "приємно знати, що мультики – це теж правда" (Малярчук, 2009, с. 27). Таким чином ми бачимо, що героїня переносить героїв мультфільмів у своє життя і почувається при цьому абсолютно спокійно і задоволено. Ця ж оперна співачка і дід, які працювали жебраками, потім і поб'ють героїню. Подібне ставлення до життя може стати фатальним для Капітоліни.

Головній героїні новели "Курка" притаманні дитячі страхи, котрі всіх супроводжували у дитинстві. Той випадок, коли мати залишає дитину на касі і біжить за продуктом, який забула. Або ситуація, коли дитина втрачає спокій, коли щось іде не за планом. Так і головна героїня реагує на ситуацію, коли метро проїхало потрібну зупинку: «Капітоліна розгублено хапається за відсторонені погляди людей, що стоять поруч /.../ Він забув? – Капітоліна мало не плаче. – Водій поїзда забув? /.../ Я виходжу! Мені треба на "Львівську браму"!» А також абсолютно дитячий факт закривання очей, аби позбутися страху: "Заплющуючи очі, ступає на ескалатор, і її несе вниз /.../ Заплющити очі – і стати. Це як з прививкою Манту" (Малярчук, 2009, с. 5).

Капітоліну не можна назвати сформованою особистістю, тому вона не може приймати рішення самостійно. Якись буденні речі вона вирішує сама, але щось більш глобальне її лякає. Страх перед відповідальністю змушує звертатись до інших людей. Так вона зверталась до Натахи для того, аби та вигадала для Капітоліни ціль, що, звичайно, дуже безвідповідально, адже обрання цілі життя рівноцінно вибору життєвого шляху, який вона просить обрати за себе іншу людину: "Допоможи мені, умаляю! Придумай мені що-небудь" (Малярчук, 2009, с. 9). Натаха намагається допомогти подрузі і ставить навідні запитання про те, що любить робити Капітоліна. Натаха отримує досить дивну відповідь від Капітоліни: «Я люблю дивитися на себе в дзеркало і їсти "Київський" торт» (Малярчук, 2009, с. 9). Отже, для головної героїні надто складно визначити ціль життя, тому вона навіть не розуміє навідних запитань подруги.

Повертаюсь до робочих стосунків між Капітоліною і Колею, то тут бачимо абсолютно дитячу поведінку, яку Коля намагається ігнорувати. Її дитяча активність потребує виходу енергії, тому вона прагне постійного спілкування: "Сидимо цілими днями і мовчимо одне до одного як супостати. Я так не можу! Я люблю багато говорити, люблю слухати когось і щоб мене слухали" (Малярчук, 2009, с. 19). Подвійне наголошення на тому, що їй треба говорити, знову підтверджує дитячу поведінку героїні. Вона постійно чіпляється до Колі і дозволяє собі більше, ніж можна у спілкуванні: "Ти тільки німий, чи і глухий теж? /.../ Ну скажи мені /.../ Кліпни одним оком, якщо тільки німий, а двома – якщо і німий, і глухий одночасно!" (Малярчук, 2009, с. 30). Така поведінка не може претендувати на рівень вихованої дорослої людини.

Капітоліна робить дещо жорстоке порівняння і зовсім не думає, що її слова можуть зачепити за живе Колю: "Ти, Коля, німий, але не глухий. А тепер уяви собі на одну секунду, тільки спробуй собі таке уявити. А що, коли риби такі ж, як і ти. Нічого не можуть сказати, але все чують! /.../ Як їм, напевно, больно! Як їм страшно!" (Малярчук, 2009, с. 32). Вона дозволяє собі надавити на той мозоль, якого навіть бачити не хочеться, проте не розуміє цього. А тому жаліє більше риб, ніж свого колегу, якому важче живеться, ніж риbam.

В любовних перипетіях дівчина відчуває себе "спеціалістом із неземного кохання" (Малярчук, 2009, с. 9), тому, коли вона вирішує стати дружиною директора супермаркету, то зовсім не сумнівається у своїй спроможності: "Капітоліна сама – втілення кохання" (Малярчук, 2009, с. 9). Такої впевненості їй надає те, що всю можливу інформацію вона дізналася з книжок "про безсмертне неземне кохання" (Малярчук, 2009, с. 9). Проте вона абсолютно не готова до зустрічі із потенційним чоловіком: "Як я зараз виглядаю? /.../ Напевно, жакливо. Треба було нафарбувати губи. І тоналкою заїди замастити" (Малярчук, 2009, с. 12). Таке байдужість до своєї зовнішності можна пояснити тим, що у любовних романах героїні завжди виглядають ідеально: "Навіть у білому чепчику і фартушку прислуги Капітоліна з першого

погляду привертала до себе увагу; її хотілося вдихнути як свіже повітря" (Малярчук, 2009, с. 16).

Попри всю її впевненість героїня трохи нервує перед тим зізнанням, вона намагається аналізувати фрази, які спадають на думку: "Надто прямолінійно. Зникне вся інтрига" (Малярчук, 2009, с. 22). Такими діями вона намагається намалювати уявний сценарій подій, які будуть розгортатися, щоб бути готовою. Під час бесіди вона втрачає зв'язок із реальністю і вигадує свої тлумачення поведінки директора: "Він роздягає мене поглядом /.../ Ну, давай! Зроби щось! Запроси мене кудись. Або просто підійди і поцілуй! Ти ж хочеш, я бачу. Підійди і цілуй! Жінку треба брати" (Малярчук, 2009, с. 23). Така емоційність натякає, що дівчина надто захопилася своєю уявою і їй бракує розуміння реальних речей.

Єдине, що відштовхує головну героїню від її "принца" – запах: "Проходячи повз боса, Капітоліна знову вловлює його запах. Фу" (Малярчук, 2009, с. 24). Варто пригадати, що запах – це для Капітоліни показник справжнього чоловіка. Цю інформацію вона засвоїла від бабці: "У жінці найважливіше волосся. А в чоловікові – його запах" (Малярчук, 2009, с. 26). Вона навіть не сумнівається в інформації, якою володіє і тому приймає неочікуване рішення, а саме "я не буду нікого шукати /.../ буду горда і самотня" (Малярчук, 2009, с. 26).

Прагнення героїні до сюжетів любовних романів керує поведінкою Капітоліни. Дівчина чула якийсь звук декілька ночей, тому вирішила, що повинна дізнатися подробиці. Її штовхає зовсім не цікавість, а події, які можуть статися. Вона навмисно хоче зустріти розбійника, щоб з'явився герой, а на той момент героєм Капітоліни був директор супермаркету: "Розбійники нападуть, прикладуть ніж до її тендітної білої шиї /.../ коли всяка надія на порятунок згасне /.../ тоді мусить з'явитися ВІН /.../ Капітолінин принц /.../ знешкодить одразу всіх /.../ візьме Капітоліну на руки" (Малярчук, 2009, с. 20). Далі за сценарієм дівчини між НИМ і Капітоліною зав'яжеться не надто ерудована бесіда з притаманними рисами любовних романів, а потім діалог завершиться фразою: "мені доведеться

одружитися з вами" (Малярчук, 2009, с. 21). Отже, як бачимо, такий сюжетний епізод має канонічне завершення – одруження головних героїв.

Надзвичайно важливий вплив у формуванні моделі світосприйняття мала бабця Капітоліни. Найбільше бабця наголошувала на красі жіночого волосся, яке і штовхає чоловік до шаленого бажання кохати жінку: "Саме довге розпущене жіноче волосся приваблює їх найбільше /.../ вони навіть не підозрюють про це /.../ волосся має бути живе" (Малярчук, 2009, с. 16). Для краси волосся бабця рекомендувала: "Раз у тиждень мастити яєчним жовтком або кислим молоком і промивати відваром з кропиви" (Малярчук, 2009, с. 18). І цей рецепт схожий на дійсний спосіб догляду за волоссям, але далі вона додає, що бабця розповідала і інше: "Але найкраще робити примочки на волосся з ранкової сечі трирічної дитини" (Малярчук, 2009, с. 18), що звучить дуже дивно. Натаха намагається сприйняти сказане Капітоліною, а далі ставить запитання щодо стану волосся бабці. Капітоліна зазначає, що "бабця була зовсім лиса" (Малярчук, 2009, с. 18).

Дещо цікавий момент в тексті ілюструє досить пристойні можливості дівчини щодо конструювання логіки думок. Це момент, коли Капітоліна пояснює хлопцю лінії на його руці. Складається враження, що це говорить зовсім інша героїня. Мислення і досить хороші поради, якими вона, на жаль, сама не користується. Схоже було, що це якесь прозріння для героїні. Саме під час хіромантії вона може мислити сучасними категоріями. Велике враження справляє її обізнаність у сфері психології. Вона тонко підмітила деталі і схарактеризувала хлопця, а далі дала певні рекомендації: "Треба вчитися володіти своїми емоціями, не дозволяти їм володіти вами /.../ Гнів, ревності, ненависть, образа – такі емоції треба гнати від себе /.../ Вам треба сконцентруватись. Відкинути зайве. Зрозуміти, що ви живете для чогось, а не просто так" (Малярчук, 2009, с. 29). Таке враження, ніби ці поради знадобились і їй, але вона не помічає дійсно важливе значення цих слів, а тому оминає себе.

Така патологічна картина світу не дає Капітоліні зрозуміти дійсність, що робить неможливим перебування у соціумі, адже люди не сприймають таку поведінку: "Просто з подивом дивиться на Капітоліну /.../ пасажири презираються між собою і знизують плечима /.../ Девушка, ти с луни свалилась?" (Малярчук, 2009, с. 5–7). Подруга Натаха також не розуміє поведінку дівчини: "Де ти така взялась?" (Малярчук, 2009, с. 26). Навіть сама авторка прямо пише про те, що модель сприймання світу Капітоліни скалічена.

Викривлене сприймання пролізає в усі шпарини життя дівчини, навіть незначні деталі можуть бути хибними. Наприклад, той факт, що Капітоліна може впевнено назвати ім'я бабці, а саме Маргарита, не робить цей факт правдивим: "Вірити Капітоліні не варто" (Малярчук, 2009, с. 24). Так авторка ставить під сумнів і саме існування Маргарити: "Знайомі і сусіди розповідали Маргаритину історію як казку дітям перед сном" (Малярчук, 2009, с. 25). Авторка сама прозоро пояснює, що багато моментів новели, які ми бачили через призму Капітоліни були далекі від істини.

Якщо взяти всі ці моменти в систему, то можна зробити припущення, що цю казку розповідали і Капітоліні, коли вона була дитиною. А той факт, що в неї дитяче світосприйняття робить можливим висування гіпотези про те, що якась подія в дитинстві головної героїні зацикліла її в часовій петлі, яка не дає їй повноцінно сприймати реалії сучасного життя. Адже всі вчинки дівчини так чи інакше пов'язані з її дитинством, через яке вона сприймає світ. Напевно, на підсвідомому рівні їй комфортно жити саме так, хоча вона все ж змінюється фізично і сприймає світ, тобто вона не зупинилась у розвитку, а має комфортне для себе світосприйняття. Ніяка подія не впливає на неї, навіть жорстоке побиття, Капітоліна просто ховається в "інакшу реальність".

Дискусія і висновки

Інтерпретовано світ крізь призму жіночого з допомогою стереотипного гендерного профайлінгу. Зауважено, що чоловіча проза характеризується стильовим еkleктизмом – філософічністю,

публіцистичність і автобіографічна сповідальність тощо, а жіноча ще й змінює кут зору. Встановлено, що письменниця пропонує суб'єктивну манеру художньої оповіді, яка виявляється в незвичайному використанні мовних кліше, вони слугують для вираження системи образів у творі і підсилюють емоційно-експресивні відтінки слів. Виокремлено типологічні різновиди функціональних моделей сприйняття та оцінки дійсності сучасного простору в жіночій новелі (на прикладі новели "Курка" зі збірки "Звірослов" Тетяни Малярчук). Дитинне сприйняття світу (Якось подія в дитинстві головної героїні зацикліла її в часовій петлі, не дає їй повноцінно сприймати реалії сучасного життя, Капітоліна просто ховається в "інакшу реальність". Домінантне світосприйняття світу. У тексті постає бінарне гендерне протистояння, у якому перемогу отримує жінка. Протягом дослідження було виявлено циклічну закономірність протистояння жіночого і чоловічого начала. Алегоричне сприйняття світу. Жінки – це найсильніша стать, а тому мають боротися із ворогом-чоловіком разом. Єдиною розрадою для жінки є те, що вона може комусь розповісти абсолютно порожню інформацію, яка не є важливою. Античоловіче сприйняття світу. Жінка вимушена шукати чоловіка-слимака, котрий не зробить боляче. Чоловіки по-різному нашкодили жінці. Вона мстить і знищує усе, що принесло їй страждання, вона вбиває чоловіків і відчуває радість з того. Фрикоподібне сприйняття світу. Авторка підіймає на загал ще одну глобальну тему – не варто змінюватися заради когось, адже тебе любитимуть з усіма твоїми недоліками, а для когось вони можуть стати найпривабливішими родзинками. Параноїдальне сприйняття світу. Вічні страхи людей породжують демонів, що заважають їм жити, персонаж страждає від параної провалу. Релігійне сприйняття світу. Жінка перебуває у світі, де вона вимагає у Бога певних послуг за свою віру.

Наголошено, що авторка розвінчує такі стереотипи: батько-сім'янин та мати-берегиня; поділ на чоловічу та жіночу працю; чоловік – голова в родині; покірність жінки, її зосередженість на родині й господарстві. З'ясовано, що письменниця пропонує версію штучних людських взаємин, іронізує зі стереотипності

щодо виняткової вроди українських жінок, а також їхньої балакучості, лакованості та очікуваних перипетій, заангажованих посадовими інструкціями чи так званою народною мораллю.

Перспективою подальшого дослідження буде вивчення інших новел зі збірки "Звірослов" Тетяни Малярчук.

Внесок авторів: Олена Сазонова – концептуалізація; методологія; аналіз джерел; Надія Янкова – підготування огляду літератури; теоретичних засад дослідження; емпіричне дослідження, переклад.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Гром'як, Р. Г., Боднар, В. Т., & Бубняк, Р. А. (2004). *Літературознавча рецепція і компаративістичний дискурс*. Підручники і посібники.

Малярчук, Т. (2009). *Звірослов*. Фоліо.

Миринова, Л. (30.10.2019). *HR-Профайлінг*. <https://hr-portal.ru/blog/hr-profayling#>

Поветкін, Є. (2006, 23 червня). *"В літературі мусить бути хоч щось святе..."*. *Інтерв'ю з письменницею Танею Малярчук*. http://kut.org.ua/books_a0089.php

Рул, Ю. В., & Мартинова, Т. О. (2018). *Психологія профайлінгу*. ДП Вид. дім "Персонал".

Рябченко, М. М. (2011). *Наративні моделі сучасної української прози (Софія Андрухович, Любка Дереш, Таня Малярчук, Світлана Пиркало, Наталка Сняданко, Марина Соколян)* [Автореф. дис. канд. філол. наук, Київський національний університет імені Тараса Шевченка]. Інституційний репозиторій Київського національного університету імені Тараса Шевченка. <https://www.library.univ.kiev.ua/ukr/elcat/new.php?324&selector=0&year=2011&month=%D7%E5%F0%E2%E5%ED%FC&cid=99231&dt=7,9,13,14,15,16,17,18,19,20https://ecatalog.univ.kiev.ua>

REFERENCES

Hromyak, R. G., Bodnar, V. T., & Bubnyak, R. A. (2004). *Literary reception and comparative discourse*. Textbooks and manuals [in Ukrainian].

Malyarchuk, T. (2009). *Beastmaster*. Folio [in Ukrainian].

Myronova, L. (30.10.2019). *HR-Profiling* [in Ukrainian]. <https://hr-portal.ru/blog/hr-profayling#>

Povetkin, E. (2006, June 23) *"There must be at least something sacred in literature..."*. *Interview with writer Tanya Malyarchuk* [in Ukrainian]. http://kut.org.ua/books_a0089.php

Ryabchenko, M. M. (2011). *Narrative models of modern Ukrainian prose (Sofia Andruhovich, Lyubko Deresh, Tanya Malyarchuk, Svitlana Pyrkalo, Natalka Snyadanko, Maryna Sokolyan)* [Author's Ref. thesis Ph.D. philol. Sciences, Taras Shevchenko Kyiv National University]. Institutional repository of Taras Shevchenko Kyiv National University [in Ukrainian].

Rul, Yu. V., & Martynova, T. O. (2018). *The psychology of profiling*. DP Ed. "Personal" [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редколегії збірника: 22.10.24

Olena Sazonova, PhD (Philol.)
ORCID ID: 0000-0001-6633-2348
e-mail: olena-olena.09@ukr.net

T.H. Shevchenko National University "Chernihiv Colehium",
Chernihiv, Ukraine

Nadiia Yankova, PhD (Philol.)
ORCID ID: 0000-0001-9189-625X
e-mail: yankova@knu.ua

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

**CHARACTERISTICS OF THE CHARACTERS
OF THE COLLECTION "ZVIROSLV" (THE NOVEL "CHICKEN")
BY TETYANA MALYARCHUK IN THE CONTEXT OF THE USE
OF STEREOTYPICAL GENDER PROFILING**

Background. *The relevance of the research topic is determined by the general orientation of contemporary Ukrainian prose texts and the experimental study of the specifics of feminine design of texts of various pragmatic and stylistic orientations, as well as the importance of studying women's prose as a separate worldview and artistic space, outside the dominant masculine cultural tradition, but within the aesthetics of postmodernism.*

Methods. *The world is interpreted through the prism of femininity with the help of stereotypical gender profiling. It is noted that men's prose is characterized by stylistic eclecticism – philosophical, journalistic and autobiographical confessionality, etc., while female prose also changes the angle of view. It has been established that the writer offers a subjective manner of artistic narration, which is manifested in the unusual use of language clichés, they serve to express the system of images in the work and enhance the emotional and expressive shades of words. Typological varieties of functional models of perception and evaluation of the reality of modern space in the short story (on the example of the collection "Beast Words" by Tetyana Maliarchuk) are distinguished. It is emphasized that the author debunks the following stereotypes: father-family man and mother-caretaker; division into male and female labor; man is the head of the family; submissiveness of women, their focus on family and household. It is found that the writer offers a version of artificial human relationships, ironizes the stereotypes about the exceptional beauty of Ukrainian women, as well as their talkativeness, lacquered appearance and expected vicissitudes, biased by job descriptions or the so-called folk morality.*

Results. *The research is devoted to the description of the peculiarities of Tetyana Maliarchuk's feminine prose on the basis of the text of the poem "Chicken" from the collection "Zviroslov". The results of a comprehensive analysis of the text with diverse characteristics and hypotheses about the pathogenic behavior of women in society and the causes of such behavior, which are primarily related to masculinity, because it is the man who causes pathogens in the woman's worldview, are presented. On the basis of their comparison and interpretation, a number of*

models of modern women's behavior have been formed on the basis of individual texts from Tetyana Maliarchuk's collection "Animal Word".

Keywords: *feminine, masculine, stereotype, profiling, worldview.*

Автори заявляють про відсутність конфлікту інтересів. Спонсори не брали участі в розробленні дослідження; у зборі, аналізі чи інтерпретації даних; у написанні рукопису; в рішенні про публікацію результатів.

The authors declare no conflicts of interest. The funders had no role in the design of the study; in the collection, analyses, or interpretation of data; in the writing of the manuscript; or in the decision to publish the results.